

COLLECTED

LANDSCAPE

TWAD TOT STAD

Landschapsvisie in ontwikkeling

Lieke Jildou de Jong

13 juni 2025

COLLECTED
LANDSCAPE

DE MARNE

HET REITDIEP

UBBEGA

MIDDAG HUMSTERLAND

STAD

Zoutkamp

Houwerzijl

Zuurdijk

Schouwerzijl

Winsum

Sauwerd

Adorp

Dorkwerd

Leegkerk

Landschapswerkplaats

Vier bezorgde Groningers willen de toekomst van het Reitdiepdal veiligstellen

Willen we het historische Reitdiepdal behouden, dan moeten we beseffen hoe bijzonder het is. Vier bezorgde bewoners schrijven een eigen landschapsvisie. Niet aan een bureau onder een systeemplafond, maar met bewoners uit het gebied.

WOUTER HOVING

Het zijn maar vier gewone burgers die 'toevallig' in het gebied wonen. Jens Enemark, Tini Smale, Jori Wolf en Dik Breunis. En alle vier hebben ze hun eigen zorgen over de toekomst van de Groningse landschappen in het Reitdiepdal en Middag-Humsterland (ruwweg het gebied tussen Groningen, Winsum en Niezijl). Zorgen over biodiversiteit, klimaatbestendigheid, bouwplannen of gemiste recreatieve kansen. Daarom deden ze – afzonderlijk van elkaar – in 2020 een voorstel voor Toukomst. Met dat initiatief wil het Nationaal Programma Groningen de leefbaarheid in de provincie opkrikken op basis van ideeën van inwoners. Het viertal is bij elkaar gezet om één goed plan te maken.

Want je kunt – zoals Jori Wolf (50) het stelt – de centen van Toukomst als strooigoed gebruiken. Een bankje hier, een bruggetje daar. „Maar met kleine dingetjes, boek je goedkope succesjes. Wij denken dat het Reitdiepdal en Middag-Humsterland zulke uitzonderlijke kwaliteiten hebben dat ze ook meer aandacht verdienen.” Nu zetten Smale, Breunis, Enemark en Wolf zich samen in voor een landschapsvisie tot 2050 'van onderaf': met bewoners. Vrijdag trapte het project af. De beide heren en dames wandelen onder de nieuwe 380 kV elektriciteitsmasten tussen Sauwerd en Klein Wetsinge. Jens Enemark (75) kijkt omhoog naar de kolossen. „Tjonge jonge, ongelooflijk. Ik ben nog nooit zo dichtbij geweest.” Het is een voorbeeld van – eufemistisch gesproken – de minder geslaagde landschapsontwikkelingen van de laatste tijd. Of zoals Dik Breunis (70) ook wel durft te stellen: „Waanzin”. Het staat niet op zichzelf. Het verdwijnen van kleine boerenpercelen door schaalvergroting, velden vol zonnepanelen, woningbouw of elijke wegverbredingen. Allerlei 'pgenschijnlijk 'kleine' dingen. Maar ze gebeuren wel. Wolf: „En dan moet je je wel afvragen: hoeveel aan een landschap aan?” Hier bij Klein Wetsinge kun je goed zien hoe mooi het Reitdiepdal is. opend op het kerkenpad tussen root en Klein Wetsinge, laven de gen zich aan de ondergaande zon in het coulisselandschap waar er-Groningse blaarkoppen grazen. et gebied wordt al vanaf 600 voor Christus bewoond en behoort tot de oudste cultuurlandschappen in Noordwest-Europa. Ik denk dat veel mensen dit landschap niet kennen”, zegt Breunis. ij wijst naar de N361 die van Groningen naar Lauwersoog leidt. „Zeden daar en hebben geen idee.” nbekend maakt onbemind. Als je

het Breunis vraagt zou je zulke parels als dit kerkenpad veel meer moeten verbinden met andere mooie ommetjes en paden rond het Reitdiep. Dat hoeft niet ingewikkeld, het kan gewoon door het land. „In Engeland gebeurt dat veel meer: over iemands land lopen. Er zijn spelregels: uitkijken, hekjes dicht doen. Dat zou hier ook veel meer kunnen. Het Pieterpad – nota bene in Groningen bedacht – loopt voor een groot deel langs de verharde weg.”

Het viertal vindt het van belang dat bewoners en bezoekers het gebied beter leren kennen en waarderen. Daarvoor kunnen geïnteresseerden in november naar vier kennisavonden komen in Klein Wetsinge onder de noemer: 't Wad tot Stad. „Dit gebied heeft internationale betekenis. Dit cultuurlandschap met wierdedorpen heb je nergens op de wereld. Het vertelt een 3000 jaar oud verhaal”, stelt Enemark. Uiteindelijk moet dat in 2025 leiden tot een landschapsvisie en een documentaire, waar landschapsbureau Landscape Collected aan meeschrijft. Daarin moet een plan komen voor gezonde en klimaatbestendige landbouw, goede recreatiepaden, leefbare dorpen en biodiversiteit. Het zijn misschien geen thema's waar je stijl van achterover slaat: ze staan in menig toekomstvisie. Maar dit verhaal moet samen met bewoners – expliciet óók boeren – gemaakt worden. Want er staat in

Vier kennisavonden in Klein Wetsinge

4 november – Bodem en Water
Hoe is het Reitdiep ontstaan en hoe verandert dat in de toekomst? Hoofdspreker is Ab Grootjans (bioloog en schrijver van Oud water in de nieuwe tijd)
1 november – Erfgoed en Verandering
Waar hechten we ons aan en in hoeverre mag dat veranderen? Hoofdspreker is Ben Westerink (schrijver van Wierden-landschap)
21 november – Mens en Natuur
Hoe blijft het Reitdiep een leefbare plek voor boeren en bewoners, maar ook voor de vissen en weidevogels? Hoofdspreker is Mans Schepers (Paleo-ecoloog)
28 november – Wonen en Recreatie
Hoe ervaren bewoners het Reitdiep? Welke mogelijkheden zijn er voor vermaak, nu en in de toekomst? Hoofdspreker: iemand van Groninger dorpen

De avonden vinden plaats bij de kerk in Klein Wetsinge, van 18.30 tot 21.30 uur. De bijeenkomsten zijn inclusief een lichte maaltijd vooraf en een borrel achteraf. Aanmelden kan vanaf 16 oktober.

Wie is dit viertal?

'Samenhang ontbreekt'

Jens Enemark (75) uit Zuidhorn is voorzitter van de Stichting Nationaal Landschap Middag-Humsterland en tot zijn pensionering secretaris van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking. Een toekomstbestendig gebied vraagt om bekendheid, vindt Enemark. „De geschiedenis van de provincie is door dit landschap bepaald, 2500 tot 3000 jaar geleden. De potentie van dit gebied is nog niet bekend genoeg. Dat komt doordat – hoewel er best veel te beleven is – de samenhang ontbreekt.”

'Ik zie dingen waar ik niet blij van word'

Tini Smale (58) uit Aduarderzijl woont ook aan het Reitdiep, werkt als molecuair bioloog bij een orgaantransplantatiebedrijf en is betrokken bij de gebiedsraad voor Middag-Humsterland. Zij maakt zich zorgen over de biodiversiteit. Ze staat te springen om meer variatie in het landschap en kleinschaligheid waarmee de boer nog steeds een boterham kan verdienen. „Want nu zie ik dingen waar ik niet blij van word. Het land is misschien wel van de boer, maar het landschap is van ons allemaal.”

'We mogen best wat trotser zijn'

Jori Wolf (50) uit Den Horn is landschapshistoricus en werkt voor een terreinbeherende organisatie. „Dit landschap is zo uitzonderlijk, dit is hét goud dat we met z'n allen in handen hebben. We mogen best wat trotser zijn. Zien we het wel? De lange historie die hier in de grond zit, moet je ontdekken met elkaar. Ik hoop dat ook bewoners die hier al langer wonen dat zien. En zo niet, dan willen wij dat verlangen wakker kussen.”

'Je kunt het Reitdiep maar zo beperkt ervaren'

Dik Breunis (70) uit Groningen woont aan het Reitdiep, is kunstenaar en maakt beelden, werkte voorheen als adviseur bij een architectenbureau. Hij woont in de stad aan het Reitdiep. „Ik vind het heerlijk om de stad uit te fietsen. Maar je kunt het Reitdiep te beperkt ervaren. Tot aan Garnwerd kun je prachtig fietsen, en daar houdt het opeens op. Dan kom je op wegen waar motoren je om de oren vliegen, waar trekkers zich over de smalle weg persen. Met varen geldt hetzelfde: je hebt bijna nergens aanlegplaatsen. Je moet het Reitdiep zichtbaar en beleefbaar maken.”

Dik Breunis, Jens Enemark, Jori Wolf en Tini Smale (vlnr) willen het Reitdiepdal redden. FOTO: ANJO DE HAAN

het Reitdiepdal veel op het spel. Tini Smale (58) illustreert dat met een hypothetisch doemscenario. Toen in 1998 het water tot aan de drempel van het Martinizekenhuis stond, moest er halsoverkop een waterbergingsgebied komen: de Onlanden aan de zuidkant van Groningen. „Maar als dat hier opeens zou moeten, raken we ons hele cultuurlandschap kwijt.” Kortom: waardering voorkomt afkalving, iets wat in de toekomst mogelijk bedreigd kan worden als gemeenten besluiten woningen te bouwen op de eeuwenoude greppeltjeslanden van Dorkwerd of in kwetsbaar gebied langs de Oude A tussen Groningen en Onderdendam. Wat hoopt het viertal dat hun visie uiteindelijk bewerkstelligt? Een goed fietspad langs het Reitdiep? „Nee, dat is veel te plat”, stelt Wolf. „Het gaat erom dat de schoonheid van het landschap wordt ontdekt. Zodat onze boeren er over twintig jaar nog steeds zijn en met zorg voor het landschap een boterham kunnen verdienen, dat er meer vogels zijn, dat mensen in de dorpen een prachtig rondje kunnen lopen.”

Enemark heeft er hoge verwachtingen van. „Deze landschapsvisie gaat niet in een la verdwijnen. Wij hebben een goed idee, enthousiaste mensen en via Toukomst het benodigde geld.”

Landschapswerkplaats

ZIEN POTENTIE!

Het zijn maar vier gewone burgers die 'toevallig' in het gebied wonen. Jens Enemark, Tini Smale, Jori Wolf en Dik Breunis. En alle vier hebben ze hun eigen zorgen over de toekomst van de Groningse landschappen in het Reitdiepdal en Middag-Humsterland (ruwweg het gebied tussen Groningen, Winsum en Niezijl). Zorgen over biodiversiteit, klimaatbestendigheid, bouwplannen of gemiste recreatieve kansen. Daarom deden ze – afzonderlijk van elkaar – in 2020 een voorstel voor Toukomst. Met dat initiatief wil het Nationaal Programma Groningen de leefbaarheid in de provincie opkrikken op basis van ideeën van inwoners. Het viertal is bij elkaar gezet om één goed plan te maken.

Want je kunt – zoals Jori Wolf (50) het stelt – de centen van Toukomst als strooigoed gebruiken. Een bankje hier, een bruggetje daar. „Maar met kleine dingetjes, boek je goedkope succesjes. Wij denken dat het Reitdiepdal en Middag-Humsterland zulke uitzonderlijke kwaliteiten hebben dat ze ook meer aandacht verdienen.” Nu zetten Smale, Breunis, Enemark en Wolf zich samen in voor een landschapsvisie tot 2050 'van onderaf': met bewoners. Vrijdag trapte het project af. De beide heren en dames wandelen onder de nieuwe 380 kV elektriciteitsmasten tussen Sauwerd en Klein Wetsinge. Jens Enemark (75) kijkt omhoog naar de kolossen. „Tjonge jonge, ongelooflijk. Ik ben nog nooit zo dichtbij geweest.” Het is een voorbeeld van – eufemistisch gesproken – de minder geslaagde landschapsontwikkelingen van de laatste tijd. Of zoals Dik Breunis (70) ook wel durft te stellen: „Waanzin”. Het staat niet op zichzelf. Het verdwijnen van kleine boerenpercelen door schaalvergroting, velden vol zonnepanelen, woningbouw of elijke wegverbredingen. Allerlei 'genschijnlijk 'kleine' dingen. Maar ze gebeuren wel. Wolf: „En dan moet je je wel afvragen: hoeveel aan een landschap aan?” Hier bij Klein Wetsinge kun je goed zien hoe mooi het Reitdiepdal is. opend op het kerkenpad tussen root en Klein Wetsinge, laven de gen zich aan de ondergaande zon in het coulisselandschap waar er-Groningse blaarkoppen grazen. et gebied wordt al vanaf 600 voor Christus bewoond en behoort tot de oudste cultuurlandschappen in Noordwest-Europa. Ik denk dat veel mensen dit landschap niet kennen”, zegt Breunis. Hij wijst naar de N361 die van Groningen naar Lauwersoog leidt. „Ze denken daar en hebben geen idee.” Onbekend maakt onbemind. Als je

Vier kennisavonden in Klein Wetsinge

4 november – Bodem en Water
Hoe is het Reitdiep ontstaan en hoe verandert dat in de toekomst? Hoofdspreker is Ab Grootjans (bioloog en schrijver van Oud water in de nieuwe tijd)
1 november – Erfgoed en Verandering
Waar hechten we ons aan en in hoeverre mag dat veranderen? Hoofdspreker is Ben Westerink (schrijver van Wierden-landschap)
21 november – Mens en Natuur
Hoe blijft het Reitdiep een leefbare plek voor boeren en bewoners, maar ook voor de vissen en weidevogels? Hoofdspreker is Mans Schepers (Paleo-ecoloog)
28 november – Wonen en Recreatie
Hoe ervaren bewoners het Reitdiep? Welke mogelijkheden zijn er voor vermaak, nu en in de toekomst? Hoofdspreker: iemand van Groninger dorpen

De avonden vinden plaats bij de kerk in Klein Wetsinge, van 18.30 tot 21.30 uur. De bijeenkomsten zijn inclusief een lichte maaltijd vooraf en een borrel achteraf. Aanmelden kan vanaf 16 oktober.

Dik Breunis, Jens Enemark, Jori Wolf en Tini Smale (vlnr) willen het Reitdiepdal redden. FOTO: ANJO DE HAAN

Wie is dit viertal?

'Samenhang ontbreekt'

Jens Enemark (75) uit Zuidhorn is voorzitter van de Stichting Nationaal Landschap Middag-Humsterland en tot zijn pensionering secretaris van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking. Een toekomstbestendig gebied vraagt om bekendheid, vindt Enemark. „De geschiedenis van de provincie is door dit landschap bepaald, 2500 tot 3000 jaar geleden. De potentie van dit gebied is nog niet bekend genoeg. Dat komt doordat – hoewel er best veel te beleven is – de samenhang ontbreekt.”

'Ik zie dingen waar ik niet blij van word'

Tini Smale (58) uit Aduarderzijl woont ook aan het Reitdiep, werkt als molecuair bioloog bij een orgaantransplantatiebedrijf en is betrokken bij de gebiedsraad voor Middag-Humsterland. Zij maakt zich zorgen over de biodiversiteit. Ze staat te springen om meer variatie in het landschap en kleinschaligheid waarmee de boer nog steeds een boterham kan verdienen. „Want nu zie ik dingen waar ik niet blij van word. Het land is misschien wel van de boer, maar het landschap is van ons allemaal.”

'We mogen best wat trotser zijn'

Jori Wolf (50) uit Den Horn is landschapshistoricus en werkt voor een terreinbeherende organisatie. „Dit landschap is zo uitzonderlijk, dit is hét goud dat we met z'n allen in handen hebben. We mogen best wat trotser zijn. Zien we het wel? De lange historie die hier in de grond zit, moet je ontdekken met elkaar. Ik hoop dat ook bewoners die hier al langer wonen dat zien. En zo niet, dan willen wij dat verlangen wakker kussen.”

'Je kunt het Reitdiep maar zo beperkt ervaren'

Dik Breunis (70) uit Groningen woont aan het Reitdiep, is kunstenaar en maakt beelden, werkte voorheen als adviseur bij een architectenbureau. Hij woont in de stad aan het Reitdiep. „Ik vind het heerlijk om de stad uit te fietsen. Maar je kunt het Reitdiep te beperkt ervaren. Tot aan Garnwerd kun je prachtig fietsen, en daar houdt het opeens op. Dan kom je op wegen waar motoren je om de oren vliegen, waar trekkers zich over de smalle weg persen. Met varen geldt hetzelfde: je hebt bijna nergens aanlegplaatsen. Je moet het Reitdiep zichtbaar en beleefbaar maken.”

het Reitdiepdal veel op het spel. Tini Smale (58) illustreert dat met een hypothetisch doemscenario. Toen in 1998 het water tot aan de drempel van het Martinizekenhuis stond, moest er halsoverkop een waterbergingsgebied komen: de Onlanden aan de zuidkant van Groningen. „Maar als dat hier opeens zou moeten, raken we ons hele cultuurlandschap kwijt.” Kortom: waardering voorkomt afkalving, iets wat in de toekomst mogelijk bedreigd kan worden als gemeenten besluiten woningen te bouwen op de eeuwenoude greppeltjeslanden van Dorkwerd of in kwetsbaar gebied langs de Oude Aa tussen Groningen en Onderdendam. Wat hoopt het viertal dat hun visie uiteindelijk bewerkstelligt? Een goed fietspad langs het Reitdiep? „Nee, dat is veel te plat”, stelt Wolf. „Het gaat erom dat de schoonheid van het landschap wordt ontdekt. Zodra onze boeren er over twintig jaar nog steeds zijn en met zorg voor het landschap een boterham kunnen verdienen, dat er meer vogels zijn, dat mensen in de dorpen een prachtig rondje kunnen lopen.”

Enemark heeft er hoge verwachtingen van. „Deze landschapsvisie gaat niet in een la verdwijnen. Wij hebben een goed idee, enthousiaste mensen en via Toukomst het benodigde geld.”

Landschapswerkplaats

WATER + BODEM
4 NOVEMBER 2024

De
Vier
Kenniss
avonden.

T WAD TOT STAD

ERFGOED + VERANDERING
11 NOVEMBER 2024

De
Vier
Kenniss
avonden.

T WAD TOT STAD

MENS + NATUUR
21 NOVEMBER 2024

De
Vier
Kenniss
avonden.

T WAD TOT STAD

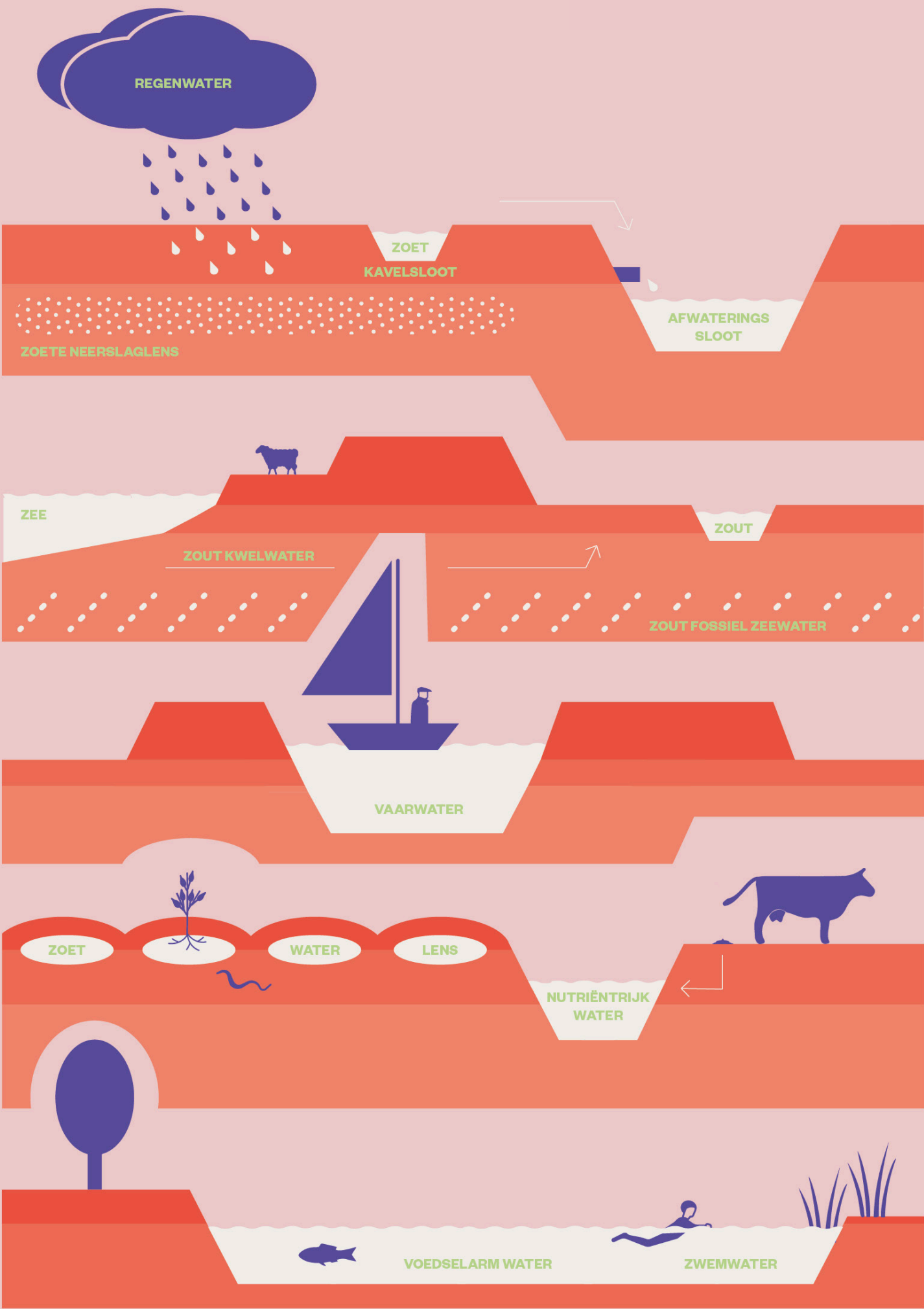
WONEN + RECREATIE
28 NOVEMBER 2024

De
Vier
Kenniss
avonden.

T WAD TOT STAD

WATER + BODEM

PAMFLET

Afgelopen tweede pinksterdag viel de regen als een dikke deken over het Marnegebied. Op de akkers van de Negenboerenpolder boven Kloosterburen landde meer dan 50 millimeter, zo vertelde regeneratieve boer Hero Havenga de Poel tijdens de eerste kennisavond op 4 november. Vijf centimeter regenval zal weinig mensen iets zeggen, maar ie als akkerboer in spoelen. Het land en vrede en grijs. Hero zoveel jaar ligt binn. De bui was v zwaar, abru 'Heb je wel land?', vraag zaal lacht a een belang bouwt als b want je wilt veel. Zo wil boeren gebe extremen in nieren waar of dat nou de appelen is. Hetremen. Het verhaal die bij akker afhankelijk, Weerman H we in de toe gen. In een k slag vallen, v radoxaal, m regen. De v droog, op e Het Reitdiep het water zo en mogelijk. Het te voren, siet van de percelen, dan naar zee. Dat zie je bijvoorbeeld in

de sloten, die flink worden gebaggerd om de doorstroom te bevorderen. De reden hierachter is dat Nederland altijd meer zoetwater had dan nodig. Zeker sinds de komst van het IJsselmeer kunnen we rekenen op een schier oneindige hoeveelheid zoetwater. Vanuit de Zwitserse gletsjers bereikt die via de Rijn onze 'nationale regenton'. Van daaruit speelt

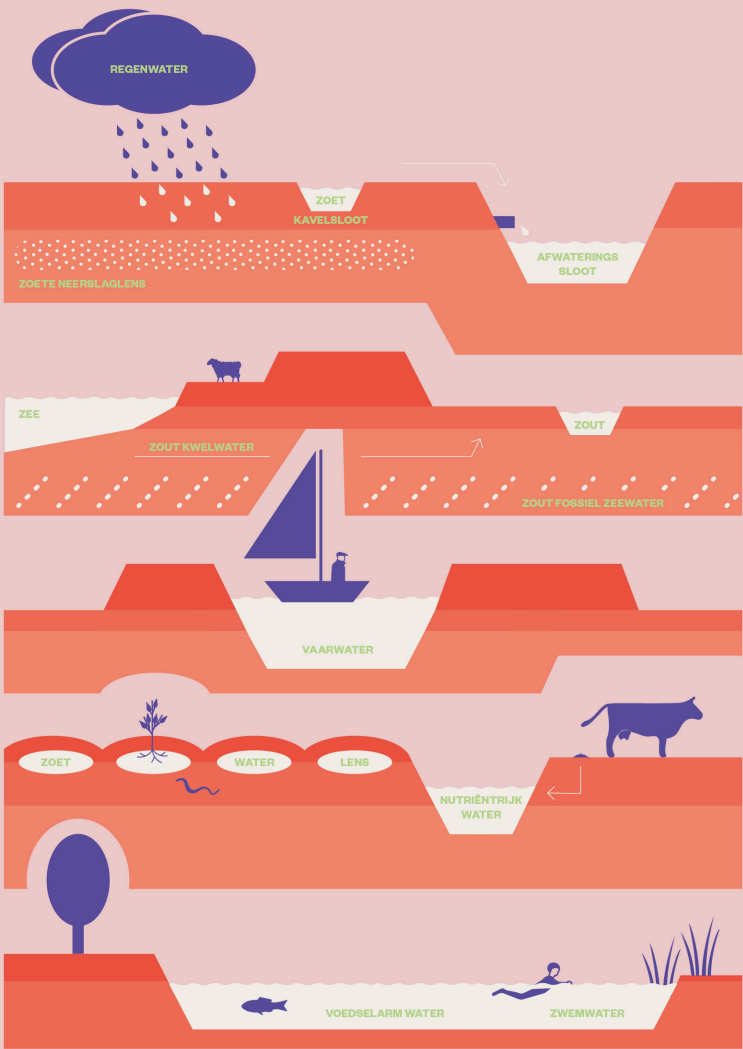
De Vier Kennis avonden.

T WAD TOT STAD
Landschapswerkplaats

t Wad tot stad - 2024 - lopend

WATER + BODEM

PAMFLET

Afgelopen tweede pinksterdag viel de regen als een dikke deken over het Marnegebied. Op de akkers van de Negenboerenpolder boven Kloosterburen landde meer dan 50 millimeter, zo vertelde regeneratieve boer Hero Havenga de Poel tijdens de eerste kennisavond op 4 november.

Vijf centimeter regenval zal weinig mensen iets zeggen, maar iedereen begrijpt de verslagtenheid die je als akkerbouwer voelt wanneer alle uien de sloot in spoelen. De hoosbui sleepte de vaste mest van het land en verzoop het bodemleven. Weg waren de rode en grijze wormen en het kleinere gekriool waar Hero zoveel aandacht aan had gegeven. 'Hele jaar ligt binnen één dag in de sloot'.

De bui was van het type waar boeren bang voor zijn: zwaar, abrupt en ogenschijnlijk niets aan te doen. 'Heb je weleens nagedacht over een dak boven het land?', vraagt zijn zoonthe van tien hem achteraf. De zaal lacht als Hero erover vertelt, maar er schuilt een belangrijke les in de luchtige opmerking. Je bouwt als boer natuurlijk geen dak boven je land, want je wilt er wel graag regen op – alleen niet te veel. Zo wil je ook zon – gewoon niet te veel. Goed boeren gebeurt ergens in een dunne zone tussen de extremen in. En misschien geldt zoiets voor alle manieren waarop het Reitdiepgebied wordt bewoond, of dat nou door mensen, vogels, vissen of pootaardappelen is. Het levende houdt meestal niet van extremen.

Het verhaal van Hero laat de kwetsbaarheid zien die bij akkerbouw hoort. Je bent van de elementen afhankelijk, maar soms word je erdoor belazerd. Wie man Hare Oorebels uit Eamun verwacht dat we in de toekomst steeds vaker extreem weer krijgen. In een kleinere periode per jaar zal meer neerslag vallen, vertelde hij de zaal. Het klinkt haast paradoxaal, maar hij rekent op meer droogte én meer regen. De winters worden drijfnat en de zomers droog, op een enkele hoosbui na.

Het Reitdiepgebied is door de eeuwen ingericht om het water zo snel mogelijk af te voeren, eerst van de percelen, dan naar zee. Dat zie je bijvoorbeeld in

de sloten, die flink worden gebaggerd om de doorstroom te bevorderen. De reden hierachter is dat Nederland altijd meer zoetwater had dan nodig. Zeker sinds de komst van het IJsselmeer kunnen we rekenen op een schier oneindige hoeveelheid zoetwater. Vanuit de Zwitserse gletsjers bereikt die via de Rijn onze nationale regenton. Van daaruit spoelt het water door Friesland weer het Reitdiepgebied in, om daarmee bijvoorbeeld het zout uit de sloten te spoelen.

Maar met het groeien van de watervraag en het verdwijnen van de gletsjers blijft het IJsselmeer niet zo'n oneindige, stabiele watervoorraad. Door de verandering van het klimaat zal het watersysteem meer moeten kunnen dan alleen maar water afvoeren. Wat is er nodig om ook water vast te houden? Tijdens de kennisavond bleek dat er van alles schuilgaat achter het containerbegrip 'water'. Water is niet één pot nat, om een oud artikel over hoofdspreker Ab Grootjans te citeren. In het Reitdiepgebied hebben we te maken met zeewater, regenwater, rivierwater, met zoet en zout grondwater. Ook het slootwater is soms zoet en dan weer brak. Er is schoon water en water waar te veel mest in zit. Er zijn kavelstootjes, watersnelwegen, vaarwegen en zwemplekken. Er zijn problemen met te veel of te weinig water, kortom met de kwantiteit, maar ook met de kwaliteit. En de vele betekenissen die in het woordje 'water' verstopt zitten, gaan weer gepaard met verschillende belangen. Soms zit daar overlap in, bleek uit het verhaal van Ale ten Cate, lid van het Algemeen Bestuur bij waterschap Noorderzijlvest. Want wie plek maakt voor de zwemmers, moet er natuurlijk ook voor zorgen dat het water schoon is. Duidelijk is dat niet ieder slootje, beekje en kanaal nog volledig in het teken van afvoer kan staan, willen we alle soorten water recht doen.

Tekst en beeld is gemaakt door team Landscape Collected, als reflectie op de eerste kennisavond van t Wad tot Stad over Water en Bodem. Kijk voor het hele proces op www.landschapswerkplaats.nl

T WAD TOT STAD

www.landschapswerkplaats.nl

ERFGOED + VERANDERING

PAMFLET

Aan de titel van deze kennisavond heeft Jur Bekooij wel iets op te merken. 'Erfgoed is verandering', vertelt de bouwkundige van Stichting Oude Groninger Kerken. Hij staat vooraan in het gerestaureerde kerkje van Klein Wetsinge. Boven hem zien we nog een zwart, donkerbruine preekstoel, maar voor de rest heeft de stichting het godshuis in 2014 flink aangepakt. De ruimte oogt licht en fris. De bankjes zijn eruit gehaald. Het oude orgel hangt nu ietwat verdukt achter twee lichthouten, bolle binnenkamertjes met openslaande deuren, die afwisselend dienstdoen als keukens, kantine of vergaderzaaltje. 'Gebruik is de beste garantie voor behoud', vertelt Jur. Vandaar dat de stichting de kerken zoveel mogelijk nieuwe functies probeert te geven. 'De kerkgebouwen moeten open, de wind door de orgels.' Het geldt ook voor dit kerkje. Diners, verjaardagen, trouwen, lezingen, concerten of kunstexposities: noem het maar op en uitbater Mirte Tersteeg maakt er plaats voor.

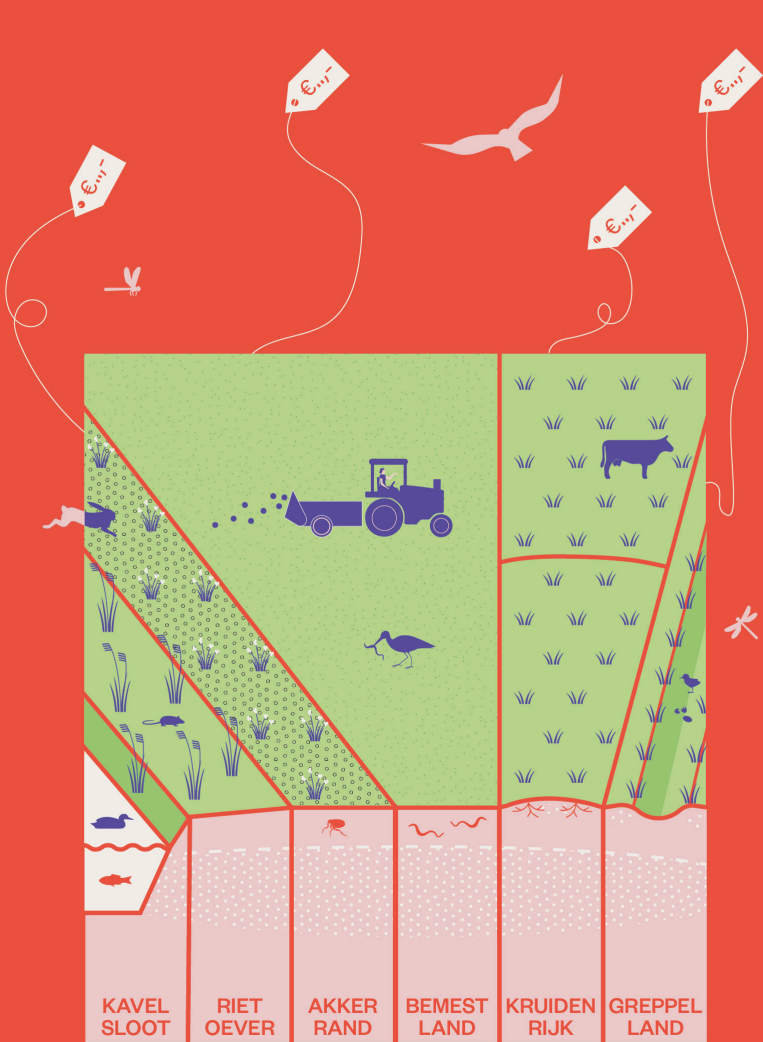
Erfgoed is meer dan kerken. Soms ligt het in het landschap, zoals bij de sloten en maren, of de uit gebruik geraakte dijken langs het Reitdiep. Soms is erfgoed bepaalde karakteristieke planten, zoals de hoolprij waar Ben Westerink over vertelt, een plantje dat van natte bodems houdt, met kleine groene stengels waarvan de vorm nog het meest doet denken aan de grote witte masten die het gebied ontzien. Soms is erfgoed de afwezigheid van andere dingen, zoals bij de stilte en donkerkte. En vaak geldt dat het erfgoed niet de losse elementen is, maar de samenhang. Dan gaat het niet om de kerk en de wierde, maar de kerk op de wierde. Hoe blijven zulke kwetsbare dingen bestand tegen grotere belangen? De druk op het landschap groeit, niet in de laatste plaats door de noodzakelijke komst van hernieuwbare energie. Zonder olie en gas heeft energie ineens weer een plekje nodig in de wereld, laat Kim van Dam zien. Maak het nuttig en de waardering komt vanzelf. Dat is de aanpak van SOGK. Werkt die ook voor andere vormen van erfgoed? Hoe zou je, om te beginnen,

De Vier Kennis avonden.

T WAD TOT STAD

Tekst en beeld is gemaakt door team Landscape Collected, als reflectie op de tweede kennisavond van t Wad tot Stad. Kijk voor het hele proces op www.landschapswerkplaats.nl

MENS + NATUUR

PAMFLET

'Ik ben een boerenzoon', vertelt een bezoeker uit Sauwerd na afloop van de derde kennisavond. 'Maar ik houd ook veel van de natuur.' We staan in kleine plukjes verspreid over de kerk na te kletsen, voordat we ieder de spekgladde wegen weer op moeten. De man legt uit dat hij dat laatste er vaak bij zegt, omdat hij anders misschien vragende blikken krijgt.

Waarom moet een boerenzoon zeggen dat hij van de natuur houdt? Het is een raadsel, want boer en natuur zijn niet de tegenstelling die er in het publieke debat soms van wordt gemaakt. Neem de grutto. Erik Meijjes merkte vanuit de zaal op dat de weidevogel, het symbool van de natuurbescherming, hier door de velden struint omdat we zijn gaan boeren. De grutto is natuur en landbouw ineens. Ook Mans Schepers vertelde hoe in het gebied tussen Wad en Stad het onderscheid tussen natuur en boerenland zelden een rol speelde. Hoe het landschap erbij lag, was altijd het gevolg van de manieren waarop bewoners er boerden en leefden.

De tegenstelling tussen boer en natuur helpt niet. Tussen Wad en Stad is eerder sprake van 'boeren-natuur', een term die zowel Mans als Jacomijn Pluijmers inbrengen tijdens deze avond. Dat betekent niet dat er geen problemen zijn, want er zijn wel degelijk tegengestelde belangen. Zo zijn diverse, kleine percelen goed voor planten en dieren. Ze geven ook het karakteristieke uiterlijk aan het gebied, dat volgens Leon Vonck bekend staat om de diversiteit. Ook Marcel Rijkers vertelt dat zijn melkveebedrijf Koepoon, met 250 hectare land een grote onderneming, maar liefst 90 verschillende percelen heeft. 'Wil je alleen op grote percelen boeren, dan kun je beter naar Oost-Groningen', aldus Rijkers, die de verscheidenheid koestert.

Grote, egale percelen zorgen er aan de andere kant voor dat boeren met grote machines het land op kunnen. En met enkel raigras in de grond haal je meer eiwit uit het land zodat de koelen meer melk geven. Ook dat, zegt Rijkers, is voor hem belangrijk.

De Vier Kennis avonden.

T WAD TOT STAD

Tekst en beeld is gemaakt door team Landscape Collected, als reflectie op de derde kennisavond van t Wad tot Stad. Kijk voor het hele proces op www.landschapswerkplaats.nl

WONEN + RECREATIE

PAMFLET

Vrijheid is een eindeloze bijeenkomst. Deze titel van een boek over directe democratie in Amerika had net zo goed de titel van de vierde kennisavond kunnen zijn. Het lijkt alsof in het Middag-Humsterland en het Reitdiepgebied altijd wel ergens in een kerk, buurthuis of woonkamer wordt vergaderd.

Nienke Vellema van Groninger Dorpen vertelt over de dorpsvisies die hier en der worden geschreven. De Marne dorpen, Adorp, Garnwerd: op allerlei plekken denken bewoners samen na over hun dorp. Vaak gaat het dan over het woningaanbod en de bereikbaarheid van de voorzieningen. Nicolaas Goenen laat zien hoe de buurtwinkel in Sauwerd werd gered met de hulp van zo'n zestig vrijwilligers uit de omgeving. Bakkerij, ontmoetingsplek en bibliotheek: de winkel is sinds de overname in 2017 van alles tegelijk. Mirte Tersteeg, uitbater van de kerk in Klein Wetsinge, vertelt over de samenwerking met Stichting Oude Groninger Kerken, die altijd bereikbaar is als er problemen zijn met het oude gebouw. En Maarten Goochuis spreekt namens de Stichting Pieterpad, die zich hard maakt voor de beste wandelervaring door het gebied.

Je woont hier niet zomaar. Veel bewoners hebben een bijzondere band met dit gebied. Wat maakt het hier zo speciaal? Marijn Molema laat aan de hand van toekomstvisies uit het verleden zien hoe met name Middag-Humsterland in de afgelopen eeuw vaak werd vergeeten. Zelden waren er grote ontwikkelingsplannen. Grootchalige ruilverkaveling is er nooit geweest. Molema laat ronkende toekomstvisies zien, en merkt daarover op dat Groningen-stad als een regionale gemeenschap – groter dan het dorp, kleiner dan de provincie. Mensen sluiten zich niet meer op in de directe omgeving. Dat is goed nieuws voor de landschapvisie t Wad tot Stad, als we Marijn mogen geloven. Want volgens hem kun je een prachtige visie schrijven met mooi opgetekende kaarten, maar als niemand zich er hard voor maakt, sta je met lege handen.

Dankzij de toegenomen bereikbaarheid en communicatiemiddelen is er misschien zoiets ontstaan als een regionale gemeenschap – groter dan het dorp, kleiner dan de provincie. Mensen sluiten zich niet meer op in de directe omgeving. Dat is goed nieuws voor de landschapvisie t Wad tot Stad, als we Marijn mogen geloven. Want volgens hem kun je een prachtige visie schrijven met mooi opgetekende kaarten, maar als niemand zich er hard voor maakt, sta je met lege handen.

Tekst en beeld is gemaakt door team Landscape Collected, als reflectie op de vierde kennisavond van t Wad tot Stad. Kijk voor het hele proces op www.landschapswerkplaats.nl

T WAD TOT STAD

T WAD TOT STAD

Kijk terug op:

landschapswerkplaats.nl

De vier kennisavonden

van t wad tot stad

4. Een oeroud minutieus watersysteem

Het Reitdiepgebied ontstond op de grens van land en zee, waar beken en waterlopen vanaf het hoger gelegen Drents Plateau overgingen in een door de zee beïnvloed netwerk van getijdenrivieren en kreken. Om een bestaan op te bouwen, hebben de bewoners van het Reitdiepgebied in de loop der eeuwen een ingenieus en gelaagd watersysteem ontwikkeld, met zijlen, zwetsloten en greppels. De waterlopen zijn op verschillende plekken nog goed terug te herleiden naar de huidige natuurlijke oorsprong. Inmiddels is het watersysteem doorontwikkeld tot een

eenduidig systeem ingericht op twee functies: het afvoeren en draineren van water, en het doorspoelen van de sloten met IJsselmeerwater tegen verzilting. Een technisch systeem met één soort slot, en één centraal peilbesluit.

Met toenemende droogte is de beschikbaarheid van IJsselmeerwater niet vanzelfsprekend waardoor waterschaarste ontstaat en verzilting optreedt. Piekbuien leiden steeds vaker tot wateroverlast en afwateringsproblemen, waar de bestaande inrichting van kavels en sloten niet op is toegerust.

1. Ontstaansgeschiedenis bepaalt het gebied

De ontstaansgeschiedenis, vorming van de bodem, en ligging ten opzichte van stad en zee, hebben van het Reitdiepgebied een gevarieerd gebied gemaakt. Er zijn rondom het Reitdiepgebied grofweg vier gebieden af te tekenen: de opgeslibde Reitdiepoevers, de eilanden van Middag-Humsterland, de Ubbega-streek, en het gebied de Marne. Elk sterk verbonden door grote overeenkomsten in bodem en landschap, maar ook subtiel verschillend door variaties in landschappelijke structuur, bebouwing, gebruik, en identiteit. Efficiëntie en schaalvergroting leiden steeds vaker tot generieke maatregelen voor grote gebieden, of richten zich op slechts losse onderdelen. Hierin schuilt het risico dat lokale nuances en onderlinge samenhang verloren gaan.

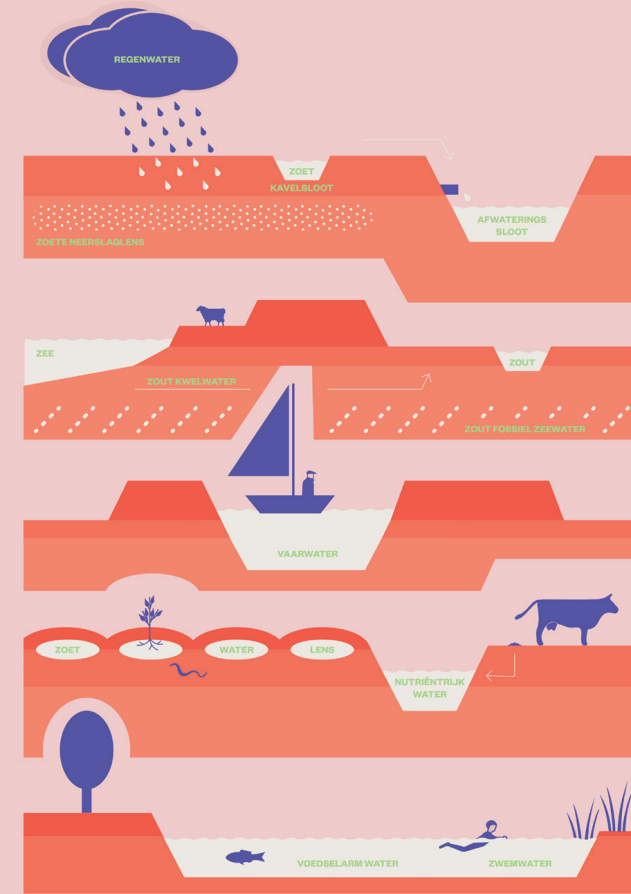
COLLECTED
't Wad tot Stad

Aan de oevers van het Reitdiep, tussen de Waddenzee en de stad Groningen, ligt een van de oudste cultuurlandschappen van Noordwest-Europa. De bijzondere landschappelijke en cultuurhistorische waarden maken dit gebied uniek en een aantrekkelijke plek om te wonen, werken en verblijven.

Nieuwe ontwikkelingen zetten het gebied onder druk. Om de omgeving van het Reitdijde en Middag-Humsterland ook in de toekomst leefbaar te houden voor bewoners, ondernemers en boeren, zijn veranderingen noodzakelijk. Daarom werken inwoners samen met de Landschapswerkplaats en een team van Landscape Collected* aan de landschapsvisie 't Wad tot Stad, met als doel: **"Het oudste cultuurlandschap van Noordwest Europa zichtbaar maken voorop, waar boeren rendabel is en natuur een plek heeft."**

Als basis voor deze visie zijn in het najaar van 2024 vier kennisavonden georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten zijn, aan de hand van presentaties en gesprekken, de belangrijkste waarden van het gebied in kaart gebracht. Deze folder beschrijft deze waarden en vormt daarmee een beknopte basis voor de landschapsvisie.

*Team van LO bestaat uit Jorrit Albers, Jeroen Wiersma, Jouke Velstra, Merel Hondebrink, Tjessie Riemersma, Mans Schepers en medewerkers Landscape Collected.

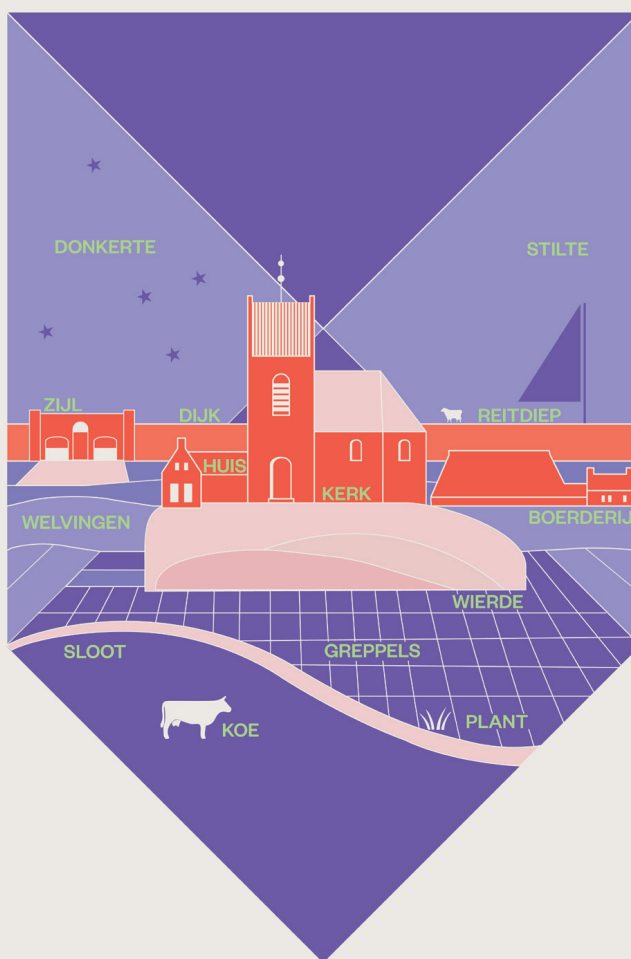

Pamflet Kennisavond #4: Wonen en Recreatie

2. Ensemble van bebouwd en onbebouwd erfgoed

Het Reitdiepgebied is een waardevol, eeuwenoud cultuurlandschap. De geleidelijke ingebruikname van het gebied heeft gezorgd voor de samenkomst, en verweving, van bodem; waterlopen en waterwerken; wierden en dorpen; boerderijen, wegen en vegetatie. De samenhang en onderlinge afhankelijkheid van deze elementen, maakt het landschap bijzonder en uniek.

Toch wordt in de bescherming van het gebied weinig naar het ensemble als geheel gekeken of zijn niet alle onderdelen van het ensemble even goed beschermd. Onbebouwd erfgoed zoals dijken, sloten, greppels en paden zijn niet of minder beschermd dan gebouwd erfgoed (kerken, wierden, boerderijen en huizen). Door veranderend en/of intensiverend landgebruik dreigen dit erfgoed geleidelijk te verdwijnen. Een trigger voor het behoud van deze elementen ontbreekt.

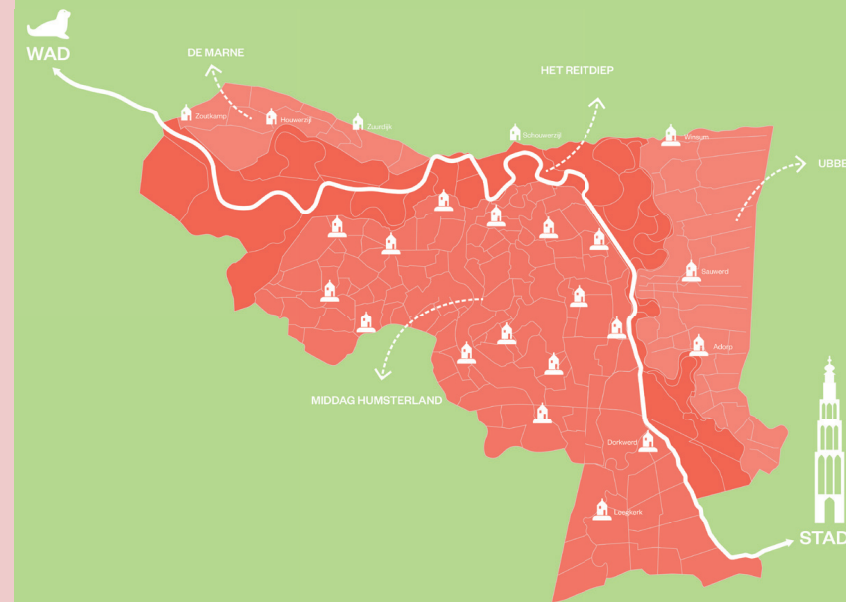

Pamflet Kennisavond #2: Erfgoed en Verandering

3. Subtiele diversiteit in de bodem

Het Reitdiepgebied kent een diverse aaneenschakeling van kleiafzettingen, hoogteverschillen en (grond)waterstanden, die voortkomen uit de gelaagde vorming door het wad en de Drentse beken. Vroeger waren deze verschillen duidelijk terug te herleiden in het landgebruik.

Boeren en bewerkers van de grond zijn vaak bewust van de lokale nuances, toch vraagt beleid en kostenefficiëntie steeds vaker voor monoculturen en generiek landgebruik. Dit landgebruik is niet alleen nadelig is voor de diversiteit van het gebied, maar wat ook op sommige plekken kan leiden tot problemen (zoals wateroverlast of verdroging) doordat het landgebruik niet past bij de condities van de bodem.

Het gebied van 't Wad tot Stad met vier te onderscheiden gebieden.

1. De ontstaansgeschiedenis bepaalt het gebied.
2. Ensemble van bebouwd en onbebouwd erfgoed.
3. Erfgoed voor nu en later.
4. Subtiële diversiteit in de bodem.
5. Een oeroud minutieus watersysteem.
6. Een biodivers landschap.
7. Een cultuurhistorisch landbouwgebied.
8. Stilte en donkerte als niet-tastbare waarden.
9. Eeuwenoude gedeelde wegen.
10. Het gebied als dorp.

10. Het gebied als dorp

Van oudsher wordt er voor én door het dorp voor elkaar gezorgd: kerken, bakkers, kruideniers, scholen en kroegjes. Het waren voorzieningen waar je elkaar kunt ontmoeten en waar je met elkaar opgroeit.

In het Reitdiepgebied worden veel initiatieven georganiseerd en coöperaties gevormd, om de achteruit gang van voorzieningen tegen te gaan. Hierdoor worden voorzieningen als de buurtsuper behouden, en soms zelfs nieuwe voorzieningen opgericht. Op gebiedsniveau, in de nieuwe vorm van de regionale gemeenschap, groeit het besef dat niet elke voorziening, in elk dorp, behouden kan blijven. Waar de oorspronkelijke dorpelingen vaak sterk verbonden blijven met hun eigen gemeenschap en diens dorpsidentiteit, omarmen de "nieuwe gebiedsdorpers" juist de bredere, regionale samenhang. Bij het overeind houden van voorzieningen wordt om veel (vrijwillige) hulp gevraagd, doordat op kleine schaal een gezonde omzet vaak niet eenvoudig te behalen is. Deze afhankelijkheid van mensen is kwetsbaar omdat behoeften, vraag en aanbod van de bewoners niet altijd op elkaar afgestemd zijn.

Pamflet Kennisavond #3: Mens en Natuur

9. Erfgoed voor later

Door de eeuwen heen zijn in het Reitdiepgebied unieke landschapselementen ontstaan, zoals greppels, kerken, kerkenpaden, en dijken. Dit erfgoed was dynamisch: nieuwe elementen werden toegevoegd, uitgebreid, soms verdwenen deze weer. Tegelijkertijd waren deze veranderingen beperkt, ze veranderden slechts langzaam en bleven binnen de hoofdlijnen gelijk.

In de afgelopen decennia heeft dit erfgoed een stroomversnelling doorgemaakt. Nieuwe normen, waarden, en technische innovaties hebben geleid tot een verandering in het gebruik, waardoor veel van deze functies verloren zijn gegaan en nu door gebrek aan bescherming dreigen te verdwijnen. Toch blijken veel van deze (verloren) functies onverwacht weer van waarde, zoals de greppels als hotspots voor biodiversiteit en waterbuffering, kerken die nieuwe gemeenschapshuizen worden, en kerkenpaden die dienen als recreatieve wandelroutes door het landelijk gebied.

8. Eeuwenoude gedeelde wegen

Al eeuwenlang wordt het unieke landschap van het Reitdiep doorkruist door min of meer hetzelfde netwerk van kronkelende wegen. Deze wegen volgen de oevers van de oude waterlopen en verbinden de dorpen in het gebied met elkaar en de omliggende omgeving. Het fijnmazige netwerk aan kerkenpaden dat vroeger het dorp onderling met het ommeland verbond, en zorgden voor sociale cohesie, zijn inmiddels verdwenen, door schaalvergroting van de landbouw of doorsneden door bijvoorbeeld het van Starckenborgkanaal.

Op de resterende wegen delen fietsers, wandelaars, automobilisten en landbouwverkeer de beperkte ruimte. Een langzaam rijdende trekker kan het tempo bepalen voor snelverkeer; gebruikers moeten altijd rekening houden met extra reistijd. Het toenemende recreatieve gebruik door fietsers en wandelaars vraagt om exclusieve, recreatieve paden en korte verbindingen tussen dorpen. Extra wegen zorgen voor meer verharding en kunnen historische structuren doorsnijden. Tegelijkertijd is er een behoefte aan meer wegen en koesteren van het landschap. De karakteristieke wegenstruotuur moet daarom zo veel mogelijk worden ingezet aan de nieuwe vraag naar netwerken.

5. Een biodivers landschap

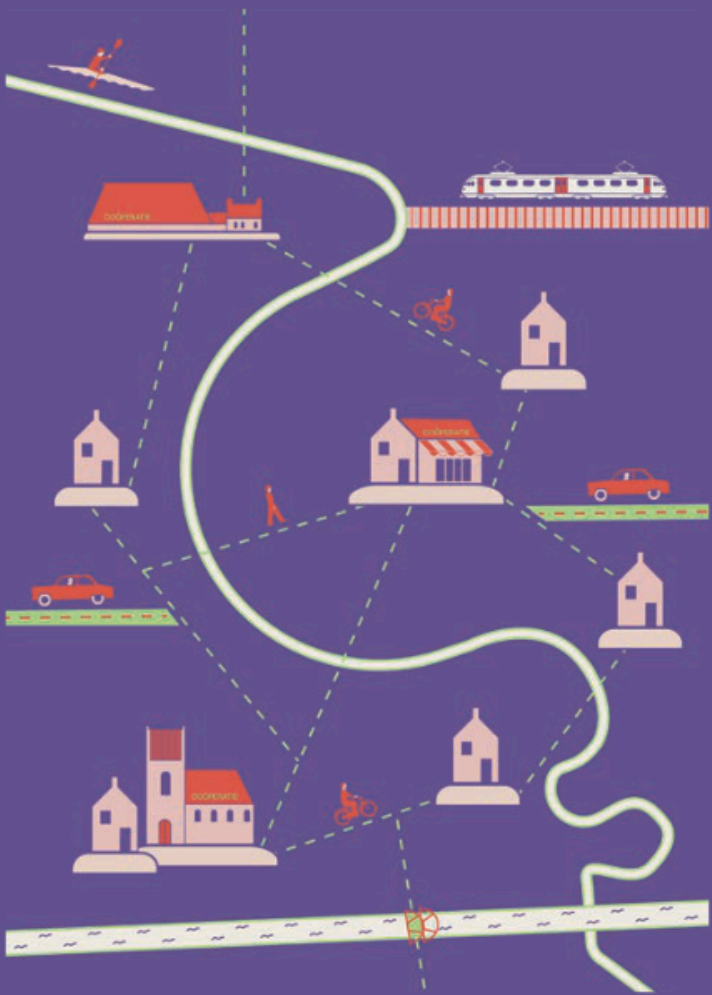
De vorming van het landschap op de overgang van zee naar land heeft van oudsher gezorgd voor een bijzondere soortenrijkdom. Planten en dieren hebben zich aangepast aan de geologische processen binnen het brakke waddensysteem, waar kleine hoogteverschillen subtiele overgangen tussen diverse leefomgevingen creëren. Met de indijking en ingebruikname van het gebied voor landbouw veranderde de ecologie; de biodiversiteit werd niet langer uitsluitend bepaald door de natuurlijke ondergrond en de daarop werkende processen, maar ook door de cultuur van menselijk handelen. Het nieuw ontstane evenwicht tussen (menselijke) cultuur, geologie en biologie leidde tot een brede variëteit aan kenmerkende en bijzondere soorten.

Door intensieve landbouw is deze biodiversiteit onder druk komen te staan. Snelle groeiers verdringen trage, gebiedseigen soorten, samen met de insecten en vogels die daarvan afhankelijk zijn. Gebalanceerd landgebruik en -beheer kunnen inheemse soorten meer ruimte geven, maar dit botst vaak met het verdienmodel van boeren. Extensief beheer kost tijd en levert minder op, terwijl subsidies onzeker en beperkt zijn. Er is een betere balans nodig waarin landbouw en natuur samen kunnen floreren.

7. Stilte en donkerte als niet-tastbare waarden

De beperkte bebouwing, industrie, wegen, en verlichting, maken het gebied een van de weinige plekken waar je wijds uitzicht hebt en sterren kunt zien in alle stilte. Donkerte en stilte en ook open ruimte geven een unieke waarde aan de woonomgeving, waar meer aandacht voor moet worden gemaakt. Tegelijkertijd zijn de kenmerken moeilijk te vatten en te beschermen.

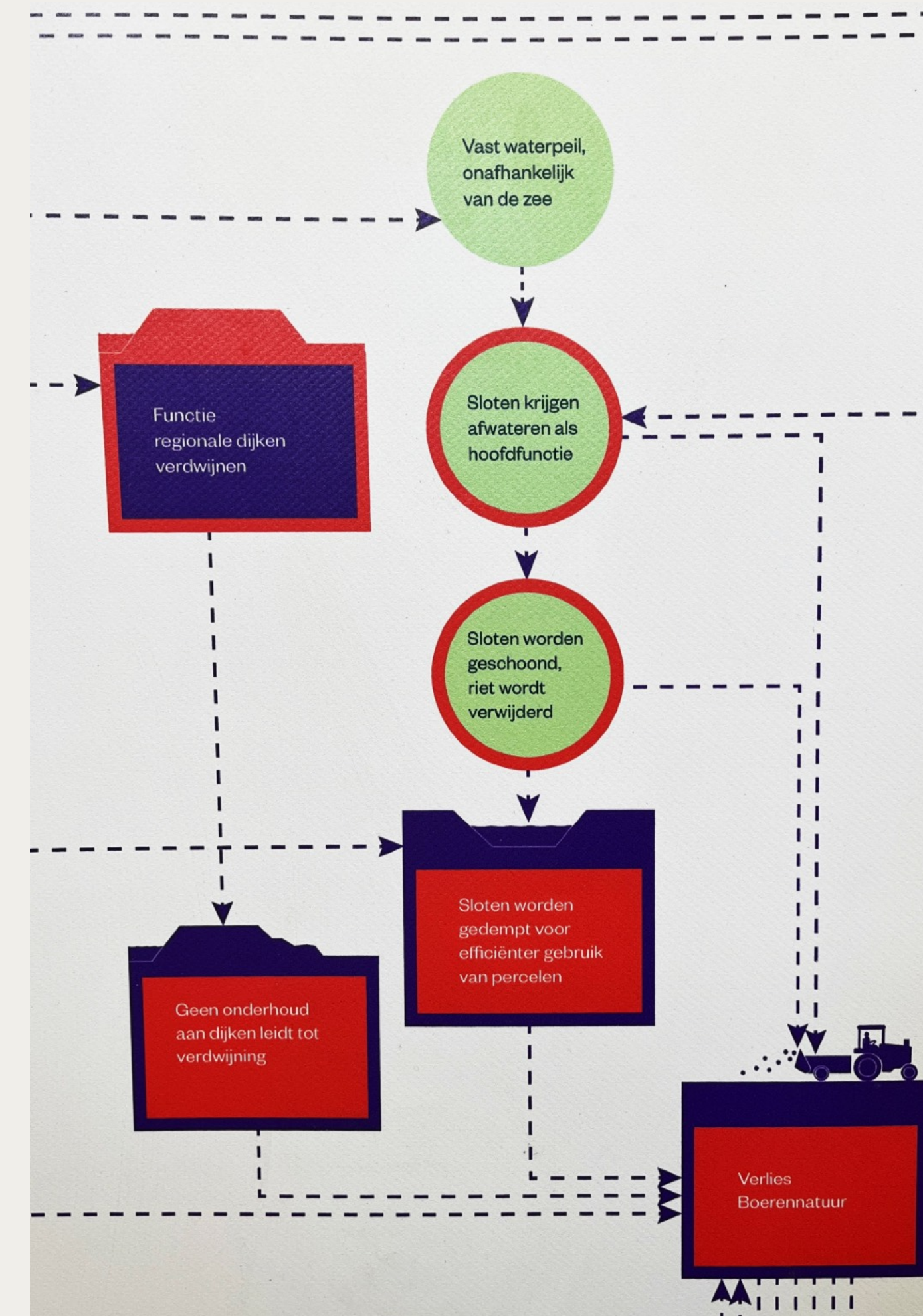
Moderne ingrepen leiden tot een afname van de waardering voor de leefomgeving. Nieuwe ontwikkelingen, zoals de energietransitie, de toename van mobiliteit, de verlegging van vliegroutes en de lichtvervuiling door nieuwe bebouwing en industrie, dragen bij aan het verdwijnen van donkerte en stilte.

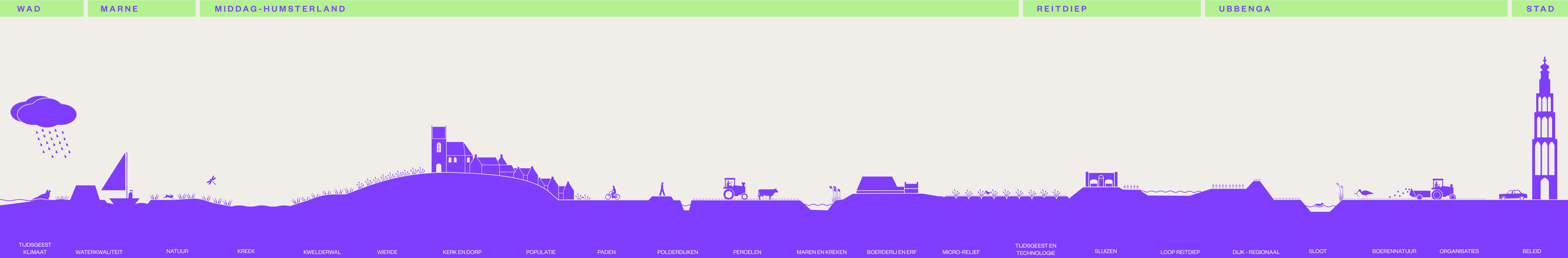

Pamflet Kennisavond #1: Bodem en Water

1. De ontstaansgeschiedenis bepaalt het gebied.
2. Ensemble van bebouwd en onbebouwd erfgoed.
3. Erfgoed voor nu en later.
4. Subtiele diversiteit in de bodem.
5. Een oeroud minutieus watersysteem.
6. Een biodivers landschap.
7. Een cultuurhistorisch landbouwgebied.
8. Stilte en donkerte als niet-tastbare waarden.
9. Eeuwenoude gedeelde wegen.
10. Het gebied als dorp.

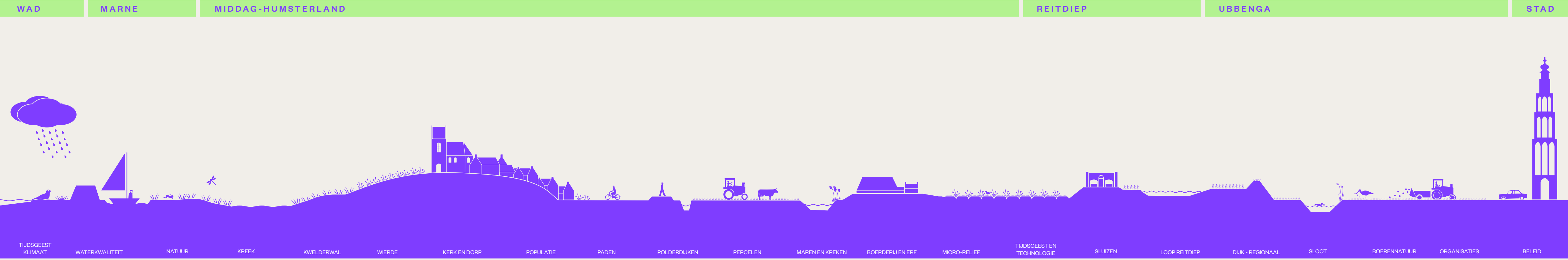
t Wad tot stad - 2024 - lopend

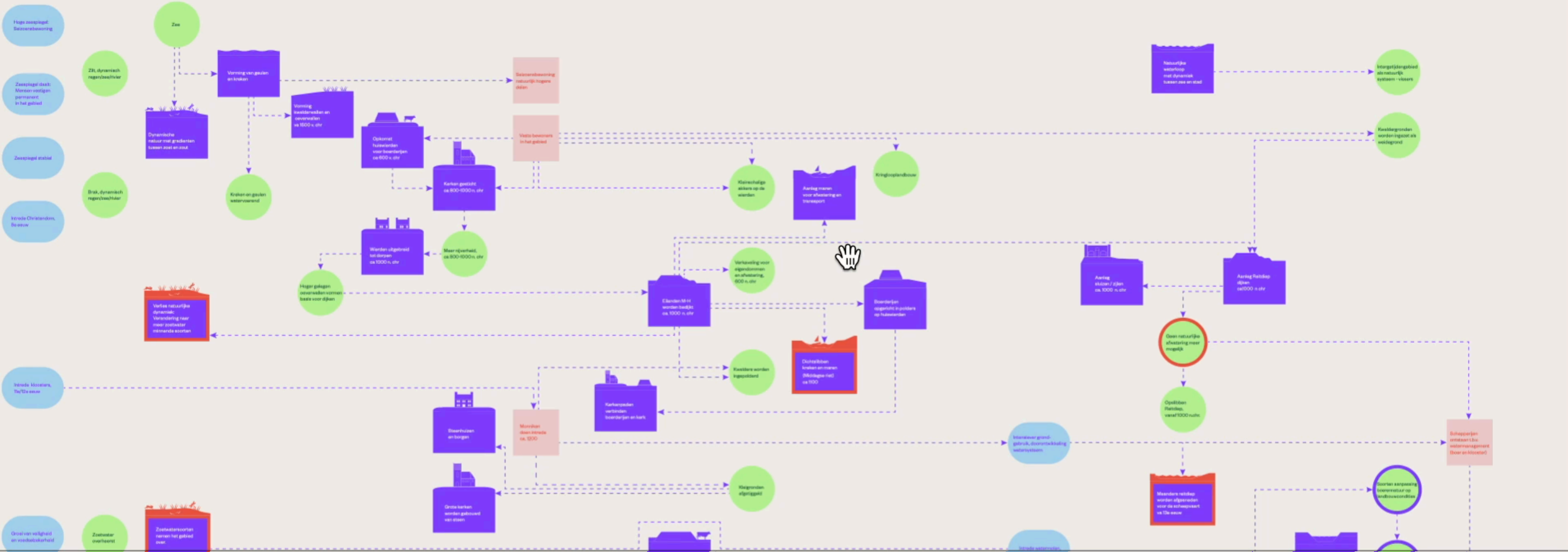

Gemeenschappelijk doel

“Het oudste cultuurlandschap van Noordwest Europa
zichtbaar maken,
Waarbij boer en natuur een volwaardige,
toekomstbestendige plek heeft.”

OPDRACHTEN

GEMEENSCHAPPELIJK DOEL

Het oudste cultuurlandschap van Noordwest-Europa zichtbaar maken, waarbij boer en natuur een volwaardige, toekomstbestendige plek hebben.

1. ERFGOED ALS ENSEMBLES

Ontwerp concrete richtlijnen om de samenhang van het bebouwd en onbebouwd erfgoed te beschermen, herstellen en versterken, waarbij het wel een levend landschap blijft.

In het Reitdiepgebied wordt de samenhang tussen de verschillende vormen van erfgoed - kerk, wierde, greppel, micro-reliëf, specifieke beplanting - gewaardeerd. Door de beperkte bescherming van het onbebouwde erfgoed en door grootschalige ingrepen als 380kv-masten, nieuwe rondwegen, grotere stallen, dreigt de samenhang verloren te gaan. Ook het onderscheid tussen de oorspronkelijke verschillen in het Reitdiepgebied dreigt door standaardisering van de landbouw, woningbouw en ruimtelijke ordening te vervagen. Breng de verschillende ensembles van Reitdiepgebied in beeld, en maak bewoners, gebruikers en plannenmakers hiervan bewust, zodat het gebiedseigen karakter in nieuwe plannen een plek krijgt.

2. BODEM EN WATER ZIJN LEIDEND

Maak inzichtelijk hoe het bodem- watersysteem toekomstbestendig ingezet, hersteld & verbeterd kan worden voor een gezond landschap en maak gebiedsspecifieke regels waar je je aan ‘moet’ houden.

Klimaatverandering geeft vaker periodes van extremen, met natte en droge periodes. Daarnaast zorgen bodemdaling, als gevolg van inklinking en gaswinning, en zeespiegels-tijging voor meer wateroverlast en verzilting. Om dat beter op te kunnen vangen, zullen we anders met bodem en water moeten omgaan. Gelukkig heeft het gebied daar veel mogelijkheden voor. De variatie aan bodems kan voor meer worden gebruikt dan enkel intensief beheerd grasland. De sloten en maren kunnen meer doen dan het water zo snel mogelijk naar zee brengen. Onderzoek hoe de bodem op een diverse manier kan worden gebruikt, lokale hoogte verschillen en micro reliëf beter benut kan worden en hoe het fijnmazige slotensysteem (greppel, sloot, boezemwater) nieuwe functies kan vervullen, zoals waterberging, natuur, recreatie, bescherming van de funderingen van woningen en verbetering van waterbeschikbaarheid en -kwaliteit.

3. STERKE VERBINDINGEN EN HOOGWAARDIGE PLEKKEN VOOR INHEEMSE BIODIVERSITEIT

Laat zien hoe de omstandigheden voor de uitwisseling van inheemse planten en dieren tussen het Wad en de Stad verbeterd kan worden, tot in de haarvaten van het bebouwde en onbebouwde Reitdiepgebied.

Breng de mogelijkheden in kaart voor een betere ecologische verbinding met de kraamkamers van het Wad en de kleine natuurreservaten rondom de stad, zodat deze verbonden worden met het Reitdiepgebied. Kom met voorstellen waarmee een samenhangend fijnmazig ecologisch netwerk gecreëerd kan worden in het gebied tot in de haarvaten van het landschap (zoals bermen, sloten, en perceelranden) en die aansluiten op bestaande plekken met een hoge biodiversiteit (in de peroelen, erven, natuurreservaten, tuinen). Zoek hierin de samenwerking met zowel boeren als gemeente en provincie. Op deze manier kan het verlies aan biodiversiteit worden hersteld en de veerkracht van het gebied worden versterkt.

4. GEBIEDSSPECIFIEK LANDBOUWSYSTEEM

Onderzoek met alle belanghebbenden, landbouwers en andere landgebruikers, hoe een duurzame samenwerking met inheemse planten, dieren en erfgoed verder geïntegreerd kan worden.

Voor het behoud en de versterking van landbouw, natuur en erfgoed zijn langdurige samenwerkingen nodig om het landgebruik veerkrachtig en toekomstbestendig te maken. Dit vraagt om nieuwe vormen van landgebruik, zoals bloemrijke bermen en dijken of het heruitvinden van greppels. Anderzijds vereist dit een herziening van het verdienmodel, waarbij de focus ligt op de duurzame investering van het landelijkgebied op langer termijn in plaats van de subsidies die voor de korte termijn uitgegeven worden. Hier spelen maatschappelijke belangen een rol, waarin aansluiting gezocht kan worden die de agrarische sector overstijgt. Ontwikkel voorstellen op basis van voorbeelden uit andere gebieden en sluit zoveel mogelijk aan bij bestaande initiatieven, zoals de gebiedsofferte van Boeren-natuur.

5. BELEVEN EN DOORWADEN VAN WAD TOT STAD

Maak concreet wat nodig is om de beleving in het gebied te versterken door het netwerk en de vorm van paden, waterwegen en plekken te verbeteren, voortbouwend op het erfgoed, verbonden met het achterland en in samenwerking met landeigenaren.

Een fijnmazig netwerk van routes maakt het landschap beter toegankelijk en beleefbaar, verhoogt de waardering. Enerzijds verbindt het verschillende bestemmingen in het gebied met elkaar en anderzijds zorgt het voor betere verbinding met de omgeving. Nieuwe langzaamverkeerroutes (via verharde, onverharde of ongebaande paden) helpen de stad, dorpen en het achterland met elkaar te verbinden, wat de sociale cohesie en de recreatieve structuur van het gebied versterkt. Eventuele extra paden vragen om zorgvuldigheid in relatie tot natuur, landbouw en erfgoed. Historische structuren zoals kerkenpaden, schouwpaden, waterwegen en dijken vormen logische structuren om op voort te bouwen. Versterk niet alleen de beleving met paden maar versterk deze ook actief met rustpunten, locatie-aanduidingen en educatie. Hiermee kan de beleving van het landschap vergroot worden.

6. STILTE EN DONKERTE

Doe voorstellen om stilte en donkerte te bewaken, beschermen, herstellen en beleefbaar te maken en denk na over hoe de bewustwording hiervan kan groeien.

We dragen allemaal bij aan de toename van geluid en licht in het gebied, bijvoorbeeld door de aanschaf van een warmtepomp of de aanleg van nieuwe straat- of erfverlichting. De toename van licht en geluid zorgt voor overlast bij mens en dier. Onderzoek hoe je met ruimtelijke aanpassingen deze verstoringen in het landschap kunt reduceren, bijvoorbeeld door het dempen van lampen of door stilte- of donkerte-zones en de bewustwording kunt vergroten. Dark Sky Park Lauwersmeer geeft hiervoor mooie kaders die ook voor het Reitdiepgebied van nut kunnen zijn.

7. GEBIEDSCOALITIES

Stel de landschapsvisie zo op dat bewoners, gebruikers en grondeigenaren (zoals boeren, waterschappen, natuurbeheerders) van het gebied zelf kunnen samenwerken aan de ontwikkeling van het Reitdiepgebied.

Inwoners uit het gebied zijn erg gesteld op het landschap. Het beheer en onderhoud van het gebied ligt vaak bij de boer en dat is door de historische verkaveling een taak op zich, terwijl de baten van dit onderhoud een maatschappelijk belang kent. Om van het gebied te blijven genieten en het te versterken voor beleving en natuur, kan door middel van coalities tussen boeren, bewoners, gebruikers en andere grondeigenaren stappen worden gezet in de ontwikkeling van het landschap. Een gedeeld eigenaarschap van de landschapsvisie onder bewoners is daarbij essentieel. Ontwikkel aanknopingspunten om de krachten in het gebied te bundelen tussen de verschillende belanghebbenden. Mogelijkheden voor vergoedingen kunnen hierdoor eenvoudiger worden aangevraagd, met samenwerking wordt de sociale cohesie versterkt en de autonomie van het gebied vergroot.

8. VERBINDEN MET DE REGIO

Zoek de wisselwerking tussen en met doelen, programma's en middelen van overheden om de ontwikkeling van het gebied mogelijk te maken.

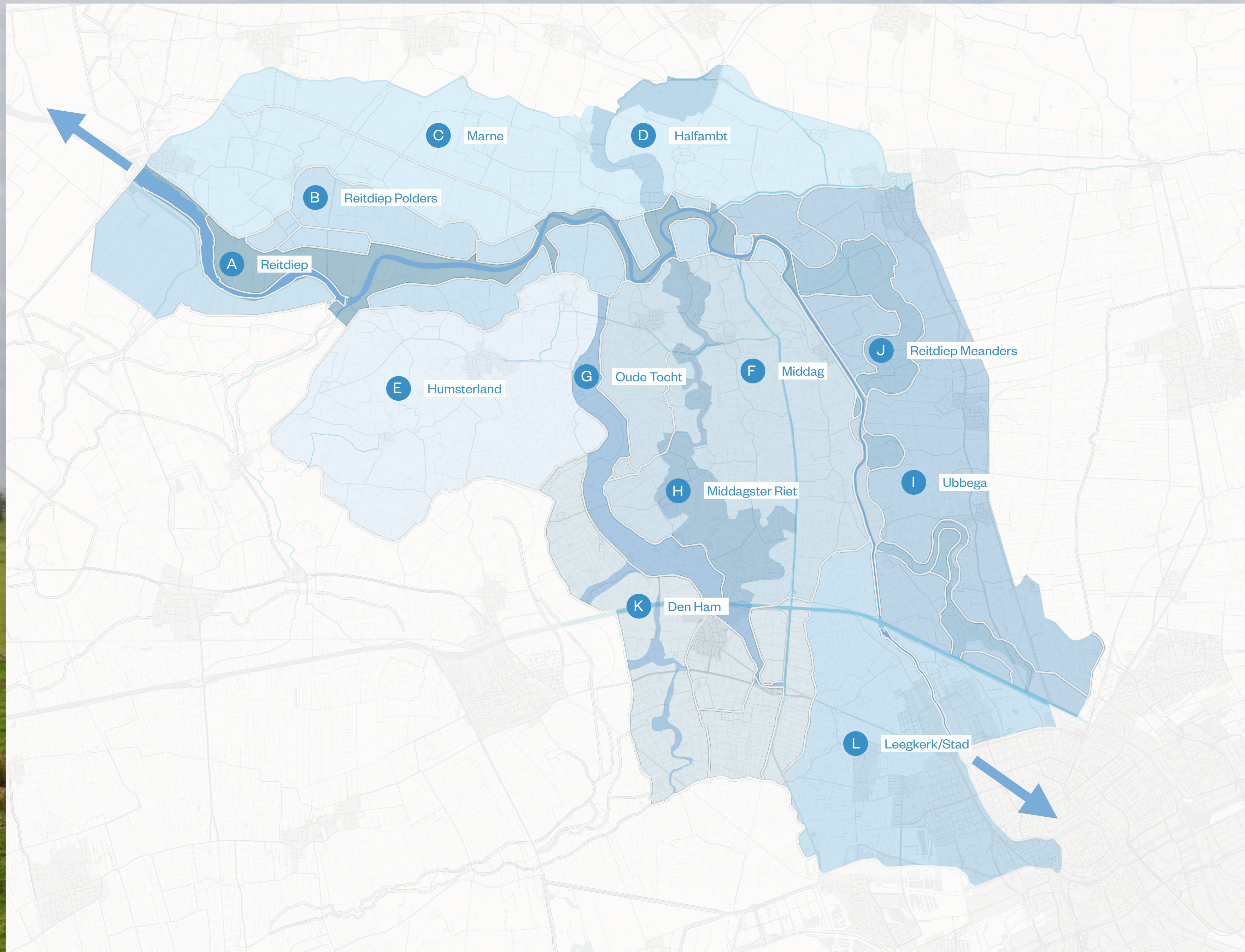
Sommige opgaven overstijgen het gebied. In deze gevallen is aansluiting nodig bij overheden, of coalities uit andere gebieden. Door de landschapsvisie kenbaar te maken en de wisselwerking te zoeken met de doelen van organisaties, gemeenten, waterschappen en nationale programma's, kunnen er mogelijkheden gezocht worden om elkaar te ondersteunen. Hiermee kunnen niet alleen bewoners, maar ook de overheid bijdragen aan de uitvoering van plannen uit de landschapsvisie. De verankering van de landschapsvisie bij gebiedspartijen helpt om de visie te verspreiden en te waarborgen op lange termijn.

9. IEDEREEN TELT

Geef handvaten voor bewoners om een concrete bijdrage te kunnen leveren aan de uitvoering van de landschapsvisie.

Niet iedereen is een groot landbezitter. Toch kan iedereen bijdragen aan het grotere geheel. Voor sommige mensen kan dit zijn door vrijwilligerswerk bij lokale voorzieningen, voor een ander is dit door een financiële bijdrage of door tijd te stoppen in het beheren van paden of akkers. Iedereen is een beetje verantwoordelijk voor het geheel, maar soms is het zoeken wat je als individu kan doen. Door helder te maken hoe inwoners kunnen meedoen, groeien kleine inspanningen uit tot een grote beweging. Een centraal clubhuis kan dienen als ontmoetingsplek om samen het gebied te ontwikkelen en de voortgang te waarborgen.

TWAD TOT STAD

Houdt het proces in de gaten via
landschapswerkplaats.nl

